

Михај Н. Радан¹
Западни универзитет у Темишвару
Филолошки, историјски и теолошки факултет²

УДК 811.163.41'282.4(498.5 Карашево)
<https://doi.org/10.46630/ish.6.2020.18>

Миљана-Радмила Ускату
Западни универзитет у Темишвару
Филолошки, историјски и теолошки факултет

ЈЕЗИЧКЕ ИЗОГЛОСЕ КОСОВСКО-РЕСАВСКОГ ТИПА У КАРАШЕВСКИМ ГОВОРИМА (СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ИЗОЛЕКСЕ)

У уводном делу рада износе се, у сажетом облику, основни закључци истраживача у вези са пореклом карашевских говора. Већина стручњака сложила су се да су то српски штокавски говори екавског типа, али још увек су мишљења дивергентна по питању којем српском дијалекту припадају. Полазећи од тог нерешеног питања, циљ аутора овог рада јесте да анализом појединих особина карашевских говора покушају да прецизније одреде заједничке црте ових најархаичнијих говора са српским дијалектима екавског типа. У ту сврху сажето су приказане и анализирани су оне црте карашевских говора (фонолошке, морфосинтаксичке, лексичке и деривационе изоглосе) којих има у говорима косовско-ресавског типа, премда неке од њих, у мањем или већем броју, налазимо и у другим српским дијалектима, претежно у говорима призренско-тимочког типа. На крају рада, аутори изводе поједине прелиминарне закључке о пореклу карашевских говора.

Кључне речи: карашевски говори, говори косовско-ресавског дијалекта, заједничке изоглосе, заједничке фонолошке, морфосинтаксичке и лексичке особине, дијалекатска конвергентност

0. О пореклу Карашевака и њихових говора, као и о њиховим обичајима и традицијама, написани су многобројни лингвистички, етнографски, историјски и други стручни радови и чак три дијалекатске монографије (Petrović, 1935; Radan, 2000/Радан, 2015; Томић, 2007)³. Упоређујући, по броју и квалитету, објављене радове о карашевским говорима⁴ (и о

¹ mradan54@yahoo.com; miliana83@yahoo.com

² Рад је настао у оквиру пројекта *Истраживање културе и историје Срба у Румунији* Центра за научна истраживања културе Срба у Румунији.

³ Детаљну библиографију објављених радова о Карашевцима види код: Радан 2015: 31-57; *Живот...*, стр. 31-52.

⁴ За синтагму *карашевски говори* даље у раду користимо скраћеницу КГ.

Карашевцима уопште) са радovima о говорима осталих Срба у румунском Банату, неоспорно је да је говорима Карашевака поклоњена далеко већа пажња. Ови су говори у много већој мери привукли пажњу истраживача из више разлога, од којих спомињемо следећа три: а) од свих словенских говора на тлу данашње Румуније, КГ су међу првима стручно истраживани (Сирку, 1899; Miletič, 1903; Живојновић, 1907; Petrović, 1935 и др.), а исто тако и традиције и обичаји Карашевака (Цирбус, 1884-1885; Ердџановић, 1925; Simu, 1939 и др.); б) архаичне црте КГ и обичаја; в) нејасна верска прошлост Карашевака.

По нашем мишљењу, лингвистички радови о говорима Карашевака могу се сврстати у три групе: а) стручни радови са солидном, темељном и објективном научном аргументацијом изнетих закључака (в. Miletič, 1903; Petrović, 1935; Ивић, 1956 и др.); б) ненаучни или/и тенденциозни радови, писани углавном по наруџбини у једном одређеном тренутку у складу са политичким потребама појединих земаља (на пример, Бугарске и нарочито Хрватске; в. нпр.: Балкански-Андреј, 1995; Lisac, 2003 и др.); в) радови са скромном научном вредношћу⁵, углавном нетенденциозни (нпр. С. Бацарија, С. Крпан, Ј. Сенткларај и др.).

Већина лингвиста из прве групе, слажу се да КГ припадају српском штокавском језичком корпусу екавског типа, али су у погледу прецизнијег одређивања припадности одређеном дијалекатском типу мишљења подељена. Тако, највећи број њих сматра да су КГ иселенички говори који, према мишљењу већине, припадају призренско-тимочком (Niederle, 1911; Ивић, 1994; Skok, 1949–1950; Томић, 2007 и др.), док други сматрају да припадају косовско-ресавском дијалекту (Miletič, 1903; Petrović, 1935). Трећа, мања група лингвиста сматра да су КГ настали мешањем говора старог карашког словенског слоја из раног средњег века (VI–VII век после Христа) са говорима досељеника из области јужно од Дунава који су се крајем XIV или у првој половини XV века помешали са затеченим аутохтоним јужнословенским живљем у горњем току реке Караша (Ердџановић, 1925; Поповић, 1955; Радан, 2015).

Када су у питању најважније црте КГ на фонетско-фонолошком, морфосинтаксичком, лексичком или деривационом плану, констатовано је да у њима има изоглоса карактеристичних како за југоисточни (призренско-тимочки), тако и за косовско-ресавски ареал. Такво данашње стање у КГ јесте узрок различитих мишљења по питању њихове дијалекатске припадности. Полазећи од наведеног данашњег стања у КГ, у овом раду издвојићемо и анализираћемо оне изоглосе које налазимо и у говорима косовско-ресавског дијалекта (поједине од њих и у другим српским дијалектима), иако нису све од значаја за утврђивање типолошке припадности, са циљем да се дође до нових сазнања о томе којем од наведена два српска дијалекта (К-Р, П-Т) су

⁵ Исто тако се могу поделити и етнографски радови о Карашевцима.

данашњи КГ ближи. Дакле, истицањем заједничких изоглоса у карашевским и косовско-ресавским говорима нисмо имали за циљ да установимо да ли КГ припадају К-Р (нити П-Т или другом) дијалекатском корпусу, јер сматрамо да КГ, захваљујући својој укупној језичкој структури која се кристалисала у специфичним условима свога развоја, не припадају ни једном савременом српском /још мање хрватском/ дијалекту, већ представљају посебан српски говорни тип. Циљ инвентара (већине) заједничких изоглоса са једним или другим дијалекатским типом јесте да би установили, у мери у којој је то могуће, са којег су дијалекатског ареала досељеници дошли у Карашку долину и унели у говор карашких Словена извесне карактеристике својих говора из периода досељења.

У наредном раду (наредним радовима) аутори намеравају да прикажу и анализирају друге особине које ове говоре приближавају призренско-тимочким и другим српским говорима, а након свеобухватне крајње анализе да донесу коначни закључак о томе којем од српских екавских штокавских дијалеката говори Карашевака су најближи⁶.

Дајемо у наставку заједничке изоглосе у КГ и у говорима косовско-ресвског дијалекта⁷, на различитим нивоима језика.

1. Прозодијски ниво

Можда би у заједничке изоглосе могли сврстати *недоследно* сачувану *старију штокавску акцентуацију* са повлачењем акцента у извесним позицијама у КГ - исто је и у свим деловима К-Р дијалекта. Разлика је у томе што су у КГ изгубљене тонске и квантитеске опозиције (повлачење " акцента са крајњег слога још пре губитка квантитета) (Ивић, 1994: 254), што је имало за последицу настанак једноакценатског система /експираторног/, док је у К-Р г. углавном сачуван троакценатски систем али са повлачењем " акцента са последњег слога (уз нека одступања) (Ивић, 1994: 214-215). Процес повлачења " акцента са крајњег слога у К-Р г. (снажније испољен у његовим севернијим крајевима) и у КГ сасвим сигурно појачан је (ако није узрокован) утицајем суседних говора шумадијско-војвођанског дијалекта⁸.

⁶ Ову проблематику дотакли смо у неким претходним радовима (в.Радан, 2008: 101–118; Радан, 2012: 503–517; Радан, 2013: 265–282; Радан, 2013а: 433–450; 2014: 241–256).

⁷ За ове говоре користимо даље у раду скраћеницу К-М г.

⁸ До доласка становништва херцеговачко-крајишког типа на подручје данашњег шумадијско-војвођанског дијалекта, све територије у додиру са КГ имале су старију акцентуацију (неке је и данас имају) са померањима акцента са отворене ултима, а том ареалу припадали су и КГ. Каснија еволуција, услед балканороманског утицаја, знатно је замаглила старије стање.

2. Фонетско-фонолошки ниво

2.1. Вокализам

Ако изузмемо конзервисано *е* (<ѓ), у говору Карашева (скоро половина говорника КГ)⁹, као и у највећем делу К-Р г., систем вокалских фонема је обичан штокавски.

2.1.1. Екавска замена *ѓ* није доследно спроведена ни у КГ, ни у К-Р г. Основни рефлекс вокала *ѓ* у КГ јесте *екавски*¹⁰ (*е*) али се у оба говора јавља и рефлекс *и* на месту *ѓ* (мало чешће у КГ због специфичности очуване фонолошке вредности *ѓ* у њима – в. Радан 2015: 92-102) у одређеним категоријама примера услед деловања гласовних или морфолошких фактора, или и једних и других. Заједничко је КГ и К-Р г. (нарочито у јужнијим говорима), то што је екавизам прилично доследан, тако да *е*, односно *е* (у К-Рг) налазимо како у коренским деловима речи (КГ: *сéно*, *врéме*, *се смéјем*, *бел*, *сéјем*, *гњéздо*), тако и у значајном броју граматичких и творбених морфема (*нéсам*, *старéји*, *млађ'éји*¹¹, *де*, *живéли*, *неки* /*ники*, *с овéм добрéм чловéкам*, *тéм јенéм детéтам*, *с овéм мојéм унúкам*, *с твојéми коњи* /И јд и мн зам-прид. декл./), укључујући и оне случује у којима је *ѓ* успостављен аналогијом (*корéње* /јд. *кóрин*/, *јелéње* /јéлин/, *јесéње* „јасени“) или је пак тако перцепиран у појединим позајмљеницама (*бубрéзи*, *трéн* „воз“ <рум. *tren*) (Ивић, 1994: 219–220; Радан, 2015: 91–100; Радић, 2010: 58–63). Резимирајући, доста доследно чување *е* у КГ, односно замену *ѓ* у К-Р г. налазимо и у оним категоријама у којима Ш-В дијалекат има *и*. Међутим, за разлику од К-Р г., у појединим облицима наведених језичких категорија налазимо у КГ *и* место *е* (<ѓ), наиме, онда када *ѓ* није акцентовано (али не увек - *смејé се*, *свездíца* и др.): *гријóта*, *сикíра*, *мéни*, *тéби*, *сéстри*, *жéни* /Д-Л јд/, *привéнем*, *привáрим*, *циду́ла* „цедуља“ итд. (в. Petrović, 1935: 64–74; Радан, 2015: 95–98). Површним разматрањем оваквог стања закључили бисмо да је чување *е* мање доследно у КГ него чување екавског рефлекса *јата* (*е*) у К-Р г., међутим, ако се узме у обзир гласовна вредност континуанта *ѓ* у КГ, произилази да је „екавизам“ доследнији у КГ него у К-Р г.

Треба још напоменути да у обе групе говора у појединим лексемама, префиксима или наставцима има понегде икавизама и јекавизама /КГ: *прије* „пре“, *прит* „пред“, *исприт* / (Радан, 2015; Petrović, 1935); *посије*, *грије*, *смíјат*, *угрије се* (Радић, 2010: 185). У сваком случају, овакви и/је/кавизми су у обема групама говора секундарна појава, можда неки и нису у вези са

⁹ У оКГ чува се полугласник (осим у говору Равника где је рефлекс полугласника *е* (отворено *е*).

¹⁰ Под термином *екавизам* подразумевамо конзервисану фонолошку вредност *јата* (*е*) у КГ, односно *е* < *јата* у К-Рг.

¹¹ Само у ова два примера конзервисана је синтетичка компарација придева, у осталим примерима искључиво је аналитичка компарација.

јатом¹², а ирелевантни су свакако јер их налазимо и у другим штокавским говорима.

2.1.2. Делимична или/и потпуна девокализација вокалног /p/ и вокалног /d/ у КГ (слабијег интензитета у говору Карашева), односно девокализација p у говорима на југозападу у Метохији и Косову, у првом случају под утицајем фонетизма румунског језика, а у другом под утицајем фонетизма албанског и турског језика (Радан, 2015: 124–141; Ивић, 1994: 369; за П-Т г. види: Реметић, 1997: 157). Ова је изоглоса ирелевантна за одређивање порекла КГ¹³ јер К-Р г. не знају за изразитију полугласност испред p, наводимо је да би скренули пажњу на њено ипак постојање у обе групе говора.

2.1.3. Замена *полугласа* (b) са a у говорима Карашева и Јабалча (у извесним ситуацијама, али ређе, и у осталим КГ)¹⁴ и прелаз –l у –o у неколико случајева у свим КГ (*Дугалија* /надимак К/, *дужан* и др)(в. Petrović, 1935: 87–88; Радан, 2015: 127) јесу иновациони процеси¹⁵ које су највероватније донели досељеници са косовско-ресавског дијалекатског ареала (највероватније у првој половини XV века).

2.2. Консонантизам

Историјски развој консонантизма у оба говора има изразито штокавски карактер (*d>h, *sk = *st>um, *zg' = *zd'>жд; доследно спроведене новије промене jт>h, jд>h; спроведено новије јотовање сугласника л, н, м, в, д, т, б, п/са две посебности у К-Р дијалекту: *лисје, грозје>гројзе* (в. Ивић, 1994: 221) и неутралисаним старим јотовањем морфолошким преосмишљавањем у КГ у појединим категоријама речи *изгуубен, женњње* (али и *жењњње*)/ (Радан, 2015: 156–243).

2.2.1. Постојање консонанта s и консонантске групе sv (<зв) у говорима К-Р дијалекта (изузев оних северних) (Ивић, 1994: 221; Радић, 2010: 68-69) и у КГ (Радан, 2015: 182-185) (К-Р: *sop, свезда, своно, бусе*; КГ: *свѣзда, осѣбем, бѣсе, нева/н/сѣтан* „срдит, озлојеђен“ (< рум. дијал. *nevădzuit* и др.).

2.2.2. Слабији изговор j и в у К-Р г (Ивић, 1994: 222), а у извесној мери и у КГ (Радан, 2015: 161-163), као и нестабилност консонанта j у коренском

¹² Можда је у питању преосмишљавање прилога у комбинацији са обликом *преј* + -e (асимилација у групи /ej/.

¹³ Новијег је постања и резултат је страног утицаја.

¹⁴ Опстанак полугласника у оКГ подупрт је румунским (балканским) вокалским системом; највероватније полугласник је конзервисан у оних карашевским насељима која су примила мањи број досељеника (в. Радан, 2015: 121–123).

¹⁵ Највероватније они су у том периоду тек били започели (нису били у потпуности овладали) у говорима досељеника.

делу лексема, на морфемском споју иза палатала код појединих именица и придева /К-Р: *ѡвчи сѡра, врѡже лѡкѡве*; КГ: *ѡвч'а кѡжа, бѡжа крѡвица* „бубамара“, *ч'ловѡч'и, нич'и*/ (Радић, 2010: 66-67, Радан, 2015: 162). Треба рећи, иначе, да ареал пасивније артикулације јесте знатно шири од говора који се овде пореде.

2.2.3. Изоглоса африката са слабијом фрикацијом *ħ*, *ħ̣* (у ствари, палатални пловиви *ħ'*, *ħ̣'*), *ч'* и *ѡ'* у КГ¹⁶ /*ниħ'е, глѡħ'е; зрнч'иħ', канѡ'ија...*/ (Радан, 2015: 186-193) повезује делимично ове говоре са делом К-Р г. у којима налазимо факултативно учешће африката *ħ* и *ħ̣* са ослабљеном фрикацијом /*ħ^к, ħ^{к̣}: ѡвѡħ^ке, гѡħ^ка, дѡħ^ке, гѡħ^ка ...*/ (Радић, 2010: 68). Међутим, за КГ је слабија фрикативност органско својство њихово, а за К-Р г. оно је периферно и није њихово органско својство.

2.2.4. Постојање консонантске групе *иħ* у К-Р г. и *иħ'* у КГ као резултат тзв. подновљеног јотовања /К-Р: *намршħен, кршħенѡца*; КГ: *кршħ'ѡе, спшħ'а, ншħ'ам, гшħ'ер, унишħ'ен* (ређе и: *уништен*), *мѡшħ'ам*/ (Радић, 2010: 69; Радан, 2015: 229). Истина, подновљено јотовање захватило је врлики ареал штокавштине, тако да ова изоглоса релативизује његов значај за генетско и типолошко одређивање, али је важна јер потврђује припадност КГ штокавском дијасистему.

2.2.5. Код апстрактних именица место суфикса –ина јавља се најчешће у К-Р г.¹⁷, односно доста често у КГ, суфикс –иња /К-Р: *топлиња, ладоѡиња, милиња, врелиња*; КГ: *топлиња, зач'иња* „врелина“, *простиња* „глупост“, *скупиња* „скупоћа“/ (Радић, 2010: 67; Радан: сопствена грађа).

2.2.6. Метатеза код глагола „сване“ и код једног броја именица у оба анализирана говорна типа /К-Р: *сѡвне и сѡмне, сѡвне се, нѡмастир, гѡрван* (Радић, 2010: 64); КГ: *сѡмне, се сѡмне, раѡав^фти* „расцветати“, *флѡра* „фрула“, *бѡрјак* и др. (Радан, 2015:240-241)/, а присутна је и у делу П-Т ареала и македонским говорима.

3. Морфолошки ниво

Основна разлика између карашевских и косовско-ресавских говора састоји се у томе што први су сачували скоро нетакнуту стару флексију именских речи, док су други за нијансу боље конзервисали конјугацију глагола.

¹⁶ Овај изговор јесте, у ствари, старо стање (стара артикулација) конзервисано из старог заједничког српског (хрватског) језика.

¹⁷ Суфикс је знатно продуктивнији у говорима П-Т дијалекта.

3.1. Именички наставак –а налазимо у КГ у Г и Л мн. само у им. ж.р. (и код дела им. ср.р), за разлику од К-М г. где је овај наставак уобичајен у Г и Л мн именица свих родова /КГ: *од ру́ка, од но́га, на ру́ка, на крстíна* „на леђима“, *у sóба, по дру́ги држа́ва, от кра́ва* (али и: *от кра́в-ø*), *у штáла, по но́га, лу́ђе* у *го́дина* (Радан: сопствена грађа); К-Р: *по хошкóва, нокáтá, по шу́ма* и многи др. (Радић, 2010: 73-74; Ивић, 1994: 222)/.

3.2. Добро очувани стари множински наставци –ове и –еве у КГ: *домóве, снопо́ве, попо́ве, гробóве, кључéве, пластéве, пањéве, крстéве* (Радан – сопствена грађа), односно прежици истих наставака у појединим говорима са К-Р ареала: *делове, крстòве, Дубове, бубње́ве* (Радић, 210: 207). Дакако, ове наставке налазимо (боље конзервисане) и у говорима П-Т дијалекта.

3.3. Конзервисан наставак –им у Л јд. заменичко-придевске деклинације: КГ – *у на́шим до́му, на ва́шим пла́цу, у пр́вим ре́ду, у ср́пским јези́ку* /али: *у те́м баламу́ку*/ (Радан – сопствена грађа); К-Р - *на́шим, тíм, држа́вним* (Радић, 210: 207).

3.4. Наставак –и у Г мн. сва три рода код извесног броја именица у оба говора /К-Р: *ко́лко пу́ти, мрā́ви, месéци* (Радић, 2010: 74–75); КГ: *ч'р̀вљи, зуби́, по́ред^м вра́ти, до колéни* (ређе: *до_колен* !), *од мрā́вљи, ра́мени, ја́јци, од устí* (Радан: сопствена грађа)/.

3.5. Непостојање збирних именица изведених суфиксом –ад, место њих у широкој су употреби (суплетивни) облици множине именица м.р. /К-Р: *бурићи, ћџбићи, пилићи, кучићи, јаганци, дугмићи* (Ивић, 1994: 223; Радић, 2010: 77); КГ: *ни́лић'и, зуч'ић'и, реч'ић'и* „пачићи“, *пра́ч'ић'и, куч'ић'и, маџлић'и* и др. (Радан: сопствена грађа)/. Појава је иначе много шира и захватила је источни, јужни и централни балканословенски ареал. Треба рећи да су нам познате само две збирне именице на –ад: *ч'е́лат^ø* (дем. *ч'еља́ч'е*) и *га́ват* „мноштво (људи, инсеката и сл.)“ што потврђује да је ова категорија именица некада постојала у КГ.

3.6. Уопштавање елемента *e* (< *џ*) у појединим падежима именичке (И јд. м. и ср. рода) и заменичко-придевске деклинације (Г-Л и Д-И мн.), које је захватило највећи део К-Р подручја (Ивић, 1994: 223), уочено је и у КГ (*e*< *џ*), али у мањим размерама и само у заменичко-придевској деклинацији¹⁸ [И и Л јд, Д-И мн]: *с онéм бра́там, с овéм ч'лове́кам, с мојéм шурња́кам, с твојéм нов^џцам, на лепéм тр/е/пéзнику, у високéм до́му, с мојéми пајта́ши,*

¹⁸ Наводимо овде два основна узрока: а) специфичности у именичкој деклинацији КГ; б) последнија замена *џ* у наставцима заменица и придева (последније чување архаичних наставака, уз малобројне изузетке.

по белѣм свѣту, на зеленѣм костуму („костиму“), добрѣм лућ'ам давам нобѣ^фци, али: *от^о онѣ курјаџи* [<стсл. онѣхъ], *от твојѣ добри синов^ф* /синов^ф/. Напомињемо да су поједини облици, као и у К-Р говорима, добијени по аналогiji /в., нпр., облике *мојѣм, добрѣм* - уп.стсл. *моимъ, добрыимъ*/, као и то да смо у задњих десетак година приметили тенденцију губљења старих облика са *-e < љ*, под утицајем срског и хрватског књижевног језика, те се данас у говорима могу чути напоредо стари и нови облици (*с мојѣми пајташи* – *с мојѣ пајташи*) (Радан – сопствена грађа).

3.7. Чешћа употреба дужих заменичко-придевских облика са покретним вокалима (конзервисано старо стање) /К-Р: *мѣму, твѣму, свѣкѣму* (Радић, 2010: 206); *мојѣму, твојѣму, својѣму, свѣкѣму, никѣму, тућѣму, другѣму, кѣјѣму* (и *кѣму*) (Радан: сопствена грађа).

3.8. Творба компаратива појединих придева са формантом *-ѣј- > e(j)* и у К-Р г., односно *-ејѣ* у КГ (само у примерима *старѣјѣ, млаћ'ѣјѣ*, једини који нису били истиснути усвајањем аналитичке компарације) (в. горе 2.2.1, фуснота 5). Напомињемо да је пар *старѣјѣ – млаћ'ѣјѣ* опстао и у метохијско-косовским говорима из призренско-јужномаравског ареала.

3.9. Као и у појединим К-Р г., и у КГ присутна је појава маскулинизације именица ж.р. на консонант /К-Р: *мрѣтѣ кѣсти, прѣшлос њѣјан* (Радић, 2010: 76); КГ: *јѣдан рѣч', ѣсти крѣ^ф, тејнѣ^ф, дѣшал јѣсен, метнѣт је сѣл, овѣј мѣст*/, међутим она није уопштена јер је још увек честа употреба детерминатива одговарујућа ж.р. *ѣста крѣ^ф, та вѣч'ер* итд./ (Радан: сопствена грађа). Појава маскулинизације им. ж.р. јесте део балаканистичког упрошћавања смањивањем броја деклинационих образаца које је захватило, у мањој или већој мери, читав југоистоични балканословенски ареал.

3.10. У оба говора присутно је проширивање основа код неких именица с.р. у зависним падежима са *-ет* (мањег обима у КГ) /К-Р: са *челѣта*, код *говѣдѣта*, *двѣ вретѣта* (Радић, 2010: 77); КГ: *два ч'ѣљач'ѣта, от куцлѣта* (*куцлѣ, куч'ѣце* „кученце“), *мацлѣту* (мачићу) *давам млѣко, с марвинч'ѣтам* (Радан: сопствена грађа).

3.11. КГ, као и сви К-Р г., познају аорист, али је обим његове употребе ограничен (исто као у банатским говорима): *даде ми, мѣре, нобѣ^фци, он се насмеја, доћ'ѣсмо некако дѣ_дома, дадо му рѣку, и он пѣћ'е вриштѣћ'и* (плачући), *одѣше посрѣни от нас* (Радан - сопствена грађа). Истичемо да у метохијским и делимично косовским говорима (иако им није карактеристичан), као и у КГ, наставак за 1. л. мн. аориста јесте *-смо* (в. Ивић, 1997: 43), има га, такође, у призренско-јужномаравским говорима (Реметић, 1997: 162).

3.12. Конзервисана стара парадигма глагола „јести“ у оба говора (атематски презент) /К-Р: *јѐм, јѐш, јѐ* (јѐде) ...; КГ: *јѐм, јѐш, јѐ; јѐмо, јѐте, јѐдѐ*/. Иста изоглоса сусреће се и у делу П-Т говора. Такође, у оба говорна типа, уобичајен је стари облик императива: КГ – *јѐћ'*, К-Р – *јѐћи* (Радан, 2015: 149; Радић, 2010: 79).

3.13. Употреба енклитике *си* у оба говорна типа: КГ: *да си држи́ обич'ај, да си узме́ на́рч'е, да си мѐтне палари́ју* /“шешир“/, *да си ку́пи маши́ну, да си ѝмам што трѐба* (Радан – сопствена грађа); К-Р: *ми си ѝмамо де зѐвемо...*, *тѐшко си га тѐбе, јѐбо си вѐк стѐрац ...* (Радић, 2010: 207).

3.14. Презент глагола типа *кѐвем, снѐвем, сѐвем* „псујем“¹⁹ и др. (Ивић, 2009: 168; Радан – сопствена грађа). Напомињемо да ова изоглоса захвата шири ареал.

3.15. Као и у К-Р г. (Радић, 2010:79-80; Букумирић, 1997: 23/24), и у КГ, али у нешто мањој мери, конзервисане се старе партикуле: *дѐвдак, ѓдовдак, ѓндак, дѓндак, одѓвна, онѐјпут, пѓсик, овдејѓјак, ту́ди, тудијѓја/к/, тујѓјак, тудијѓк, ову́ди, нећ'ѓска, сѐјдан и сејдѓнак* (К, Ј), *сидѓна* (Кл)²⁰ (Радан: сопствена грађа).

4. Синтаксички ниво

4.1. Жива употреба адноминалног посесивног датива на већем делу косовско-ресавског подручја²¹ и, у нешто мањем обиму, у КГ²² /К-Р: *кућа Лазару Петровићу, љзнемо онѓме домѓћ'ину* (Ивић, 1994: 225; Радић, 2010: 80); КГ: *дѓда пушки* „цев пушке“, *дѓда овѓм деѓѓм, мојѓму ч'ловѓку* „мојѓму супругу“, *мојѓму дѓди сѓстра, сѓстра овѓм* /и: *овѓму/ ч'ловѓку* „сестра овог човека“, *тѓм деѓѓм нѓна (нѓна „отац“)* (Радан – сопствена грађа)/. Напомињемо да је ово новија особина која је захватила оба говорна типа као резултат балканистичких процеса.

4.2. Употреба предлога *с* уз инструментал средства /К-Р: *с кѓмбајѓм, сѓко сас нѓжѓм* (Радић, 2010: 82); КГ: *кѓпам с моти́ком, сѓчем с нѓжам,*

¹⁹ Ова и још неке одлике овде изнесене заједничке су и призренско-тимочкој дијалекатској области.

²⁰ О овој проблематици видети рад (који се налази у штампи – зборник у част проф. Јордани Марковић, ФФ Ниш): Радан, *Прилози у карашевским ѓворима*.

²¹ Не знају за ову појаву К-Р говори на северном делу арее.

²² Можда је ова особина слабијег интензитета услед стабилности деклинације у КГ.

с мојѐми оч'имами сам вѐдел, оре с плу́гам/ (Petrović, 1935: 218; Радан – сопствена грађа) јесте, такође, особина новијег датума балканистичког порекла присутна на ширем балканословенском ареалу.

4.3. Негације аналитичког типа /К-Р: *два да̀на без нїшита, у нїкакем ста̀њу* (Радић, 2010: 86); КГ: *за нїшита га не бри́га* (али и: *нїзашто га не бри́га*), *не вѐрујем у нїкога, од^м нїкога не укрáл, од^м нїкога се не бо́ји* (Радан – сопствена грађа)/. Ово је такође нешто новија особина која карактерише југоисточни централни део балканословенског језичког подручја.

5. Творба речи

Постојање бројних продуктивних именичких суфикса (од којих наводимо оне који су мање-више специфични К-Р и КГ) у оквиру различитих творбено-семантичких категорија:

5.1. Суфикси **-ак** и **-(а)к**: К-Р → *писмења́к, дивља́к, врсња́к, твора́к, моља́к, све́так, лепти́рак, грђбак, те́так* (Радић, 2010: 88-89); КГ: *паметња́к* „паметњаковић“, *дивља́к, врста́к, тора́к* „твор“, *шумња́к* (шумња́ка - ж.р.), *моља́к, све́так* „светац, нерадни дан“, *липтѹрак, грђбак, те́так, своја́к* „помоћ у храни, пићу и/или новцу која се даје приликом упокојења некога у породици нечијој (родбина, комшилук, породични пријатељ)“, *Сама́к* (през. К), *нави́лак* „количина сена, сламе и слично колико се може узети/понети вилом“, *турма́к* /дем. *турме́це/* (К, Ј) „ждребе“ (Радан – сопствена грађа).

5.2. Суфикс **-ка**: К-Р → *калуђерка, дебелкђрка* „тиква“, *љуља́шка, гонѐтка, ко̀мишѹка, двиза́рка, Стоја́нка* (последња три = моција рода) (Радић, 2010: 89); КГ: *калуђерка, ко́рка* „кора“, *лелѐјка* „љуљашка, колевка“, *го^нѐтка* (арх.), *пишѹка* „пиштаљка“, *комишѹка, двиза́рка, лопáтка* „лопатица, омоплат“, *Стоја́нка* (над. К), *Сто́јка* (над. К), *Босáнка* (над. К), *Неде́љка* (карашевско мушко име, Недељко), *Ми́љка* (дем. од карашевског мушког имена *Ми́ља*), *Стáнка* (дем. <*Стáна*), *ниша́љка*²³ „љуљашка“ (суф. *-аљ + -ка*), *шетáљка* „карашевска народна игра“, *копч'иваљка* „осигурача“, *кријаљка* „дечја игра жмуре“ (Радан – сопствена грађа).

5.3. Суфикс **-ача**: К-Р → *повезáча, грѹдња́ча, прскáча* (Радић, 2010: 90-91); КГ: *дебеља́ч'а* „дебела вунена марама“, *повезáч'а, Боркач'а* (топ. К), *Ременкђвач'а* (топ. К) и др. (Радан – сопствена грађа).

5.4. Суфикс **-иња**: К-Р → *топли́ња, младѹиња* (Радић, 2010: 92-93);

²³ Ова и следеће лексеме образоване су суфиксима *-аљ + -ка*.

КГ: *топлиња, зач'иња* „врућина“, *младиња, стариња, вис'иња, тамниња, дебелиња, замашиниња* „мучнина“ (<*з'амашино* „тешко“), *сладиња* „општи назив за нешто што је слатко (колач, сладолед, ратлук и сл.)“, *скупиња* /ређе и *скупоћ'а*/ и др. (Радан – сопствена грађа).

5.5. Суфикс *-(а)љ, -аља, -ељ(а), -ља*²⁴: К-Р → *итр'каљ, славељ, стришељ, гр'едељ, на̀ковеља* (Радић, 2010: 95-96); КГ: *ба̀даљ* „обад“, *сла́вља* „славуј“, *ст'ршаљ /ст'ршиел'/, гр'едељ, на̀коваља, крем'ељ* „крмел“, *драпаљ* „неповерљив човек; неуредан, човек у похабаном оделу“, *др'емељ* „нешто што је поломљено, сасвим уништено“, *патаљ* „пацов“ и др. (Радан – сопствена грађа).

5.6. Суфикс *-че*: К-Р → *братанче, гла̀вче, со̀пче* /врло продуктиван/ (Радић, 2010: 93-94); КГ (мали број примера): *детанч'е* „младић у пубертету, тинејџер“, *Гор(у)нич'е* (топ. К), *ч'еља́ч'е* ... (Радан – сопствена грађа).

5.7. Суфикс *-це*: К-Р → *детенце, кученце, ђкце* (Радић, 2010: 94); КГ: *дет'еце, куч'еце* „кучић“, *ја̀гњеце, пи́леце, ма̀цлеце, турме́це* (К, Ј, Р) (дем. <*ту́рме, турма́к* – К „ждребе“), *о́кце, кри́лце, врет'енце, ко́ленце* (дем. <*ко'ле́но*) и др. (Радан – сопствена грађа).

5.8. Други заједнички суфикси²⁵: *-(а)џ* (*зу́бац, ст'јпац* „стуб; бандера“, *ку́пац*), *-ар* (*зрнч'ар, јаганч'ар, ко́ч'ар, Коша́р* /над. К/), *-ара* (*коша́ра, кама́ра* „хрпа нечега“), *-ач* (*коса́ч', простира́ч'*), *-ба* (*сва́д'ба, врши́д'ба, го́зба*), *-(н)ик* (*положа́јник, об'ешеник* /вар. *об'ешења́к'/, то́рник* „уторак“), *-ица* (*торби́ца, лежи́ца* „кашика“, *кани́це* /пл. тант./, *но́жнице* /пл. тант./, *каде́лница*), *-ина* (*жи́вина* „живина; дивље животиње“, *крсти́не* /пл. тант./, *то́рине, лади́на* „сенка, хладовина“), *-(и)ло* (*мотови́ло, стра́шило, моч'и́ло, поји́ло*), *-иште* (*промпири́ште* /в. и топ. *Промпири́ште, Пасуљи́ште* -К/, *огњи́ште, мер'иште* /и *мири́ште*/ „стрњика“), *-је* (*умре́ћ'е, остар'ље*), *-(ч)ић* (*зрнч'ић', ч'абрић', не́тлић', ста́рч'ић'*), *-сто* /КГ *-ство*: *ку́мство, бога́тство, јуна́штво*/, *-ос* /КГ *-ост*: *ста́рост, могу́ћ'ност, мла́дост* /, *-ота* (*красо́та, гријо́та, срамо́та* /вар. *сра́мота*/, *лепо́та*), *-оћа* (*ч'исто́ћ'а, скупо́ћ'а*) и др.

5.9. Заједнички продуктивнији суфикси за извођење придева: *-ав* (*белуња́в^ф, ждл'и́кав^ф, слабуња́в^ф, бољна́в^ф*), *-(а)н* (*ми́лос/т/ан, злоје́ш/т/ан, табари́тан* /<рум. бан. *tăbărât*/ „уморан“, *купóван, ст'елна, пр'есан*), *-ен* (*раскла́ћ'ен, прола́ћ'ен, св'арен* „скуван“, *студ'ен*), *-љив* (*ч'рвљи́в^ф, грожљи́в^ф, ваши́в^ф*).

²⁴ Ови суфикси припадају данас лексикализованим облицима.

²⁵ Због ограниченог простора за рад, иза наведених суфикса, у заградама, даћемо по неколико примера само из КГ, узетих из грађе којом располажемо (примере из К-Р говора види код Радић, 2010: 90-97).

5.10. Заједнички продуктивнији префикси (са значењима наведеним код Радић, 2010: 98-103): **по-** /и **под-**/ (*подрáним, попр́скам, порóдим, побóлим*), **-за** (*зајмам, запопéвам*), **из-** /**ис-**/ (*исприповéдам, избéгнем*), **с(а)** (*се сту́лим „сагнути се“, слóмим*), **ну-** (*дигнут*) и др.

6. Лексика

Дајемо у наставку, ради илустрације, неколико лексема из КГ које су како својим обликом, тако и значењем, исте или скоро идентичне са оним из К-Р говора, уз напомену да знатан број наведених сусрећемо и у призренско-тимочком дијалекту (в. и уп. код Радан, 2013: 265-282). Напомињемо, такође, да знатан број ниже наведених лексема из оба говора могу се наћи и у још понеким говорима ван овде истраженог ареала. Поједине лексеме су позајмљенице, претежно из турског језика, али оне нису означене у овом списку.

К-Р говори ²⁶	КГ	
<i>ба́ца / ба́ца* м.</i>	<i>ба́јца м.</i>	„старији брат, бата; чика“
<i>Бејљу́л, Бејљу́л* (м. име)</i>	<i>Бéул (през. - К, Ј)</i>	антропоними
<i>бе́с, бе́са м, бе́сови* м. мн.</i>	<i>бе́с, бе́сове м</i>	К-Р: „демон, враг, ђаво“ КГ: „(мит.) демон, ђаво, нечиста, зла сила“
<i>боговáт, богу́јем несвр</i>	<i>богу́јем несвр.</i>	„живети врло добро, безбрижно, у раскошу“
<i>блáг(и) да́н</i>	<i>благ*да́н</i>	„нерадни дан, црквени празник“
<i>бараба́рит се</i>	<i>се бараба́ри</i>	„изједначавати се“
<i>бра́на</i>	<i>бра́на (сви КГ осим гов. К и Ј)</i>	„дрљача“
<i>братњéв, -њéва, -њéво*</i>	<i>братњéв, -ва, -во</i>	„братов“
<i>бу́рма, бу́рме ж</i>	<i>бу́рма</i>	„венчани прстен; прстен уопште; колут од металне жице који се убада свињама у њушку“
<i>бу́шнут, бу́шнем свр</i>	<i>бу́шнем свр.</i>	„гурнути, ћушнути“
<i>ва́здан</i>	<i>ваздáн - К, Ј /ваздéн - Р, ваздóн – оКГ/</i>	„цео дан“
<i>Велй́дан</i>	<i>Великда́н – К, Ј / Великдéн – Р, Великдóн – оКГ/</i>	„Ускрс“

²⁶ Наведене речи узете из: Букумирић, 2010: 104–127; СевМетГ (Букумирић) и Елезовић, РКМД, I-II (речи из овог речника маркиране су са једном *).

<i>вѣђа</i>	<i>вѣђа</i>	„обрва“
<i>вѣшити се*</i> несвр.	<i>се извѣшитим</i> свр.	„усавршити се, разумети се у нешто, “
<i>влѣчити / влѣчит</i> несвр.	<i>влѣч'им</i> несвр.	„гребенати“
<i>господѣн, господѣна*</i>	<i>господѣн</i> (мн. <i>господѣње /ређе: господѣни и поп, попове/)</i>	„свештеник, поп“
<i>Живѣн и Жѣван*</i> (м. име)	<i>Жѣван</i> (над.)	антропоними
<i>диговѣт, дигујем*</i> несвр.	<i>дигујем</i> несвр.	„дизати, будити, устајати“
<i>дѣм, дѣма*</i>	<i>дѣм</i> (мн. <i>дамѣве</i>)	„кућа“
<i>дѣ бога*</i>	<i>до Бѣга (Мош да се жѣлиш до Бѣга и нѣтрак!; Молили су га до Бѣга – залуду!)</i>	Иста или веома слична значења у КГ као у К-Р (в. РКМД, I, с. 140)
<i>заблудѣт, заблудѣм*</i> свр	<i>заблудѣм</i> свр	„1. залутати; 2. фиг. изгубити се; изгубити свест “
<i>завѣрит, завѣрим*</i> свр	<i>завѣрим</i> свр / <i>заварљујем</i> и <i>заварљујем</i> несвр	„залемити, зашвајсовати“
<i>загубѣт, загубѣм</i> свр.*	<i>загубѣм</i> свр.	„1. изгубити; 2. погубити, убити“
<i>задѣнут, задѣнем*</i> свр.	<i>задѣнем</i> свр.	„дирати, ословити неког“
<i>затрѣвит, затрѣвим*</i> свр.	<i>затрѣвим /отрѣвим/</i> свр.	„затровати, отровати“
<i>зѣјец</i>	<i>зѣјац, зѣјец</i>	„зец“
<i>зацуѣат, зацуѣам*</i> свр.	<i>зацуѣа (се)</i> свр.	„заљуљати (се), зањихати (се)“
<i>здрѣка, -е</i>	<i>здрѣка</i>	„зрак/а/“
<i>к нѣћи</i>	<i>кнѣћ'и</i>	„увече“
<i>каниѣа</i>	<i>каниѣе</i> (пл. тант.)	„израђевина од пређе, опасач“
<i>кѣрам (кѣрѣм)</i>	<i>кѣрам</i>	„трбух“
<i>кѣчар</i>	<i>кѣч'ар (и свињац)</i>	„свињац“
<i>крстенѣје</i>	<i>крстѣне</i>	„крста, леђни део тела“
<i>ложѣца</i>	<i>лежѣца</i>	„кашика“
<i>мочѣло</i>	<i>мочѣло</i>	„бара; вир где се потапа конопља“
<i>надѣвр</i>	<i>надѣвор</i>	„(прил.) ван, напоље“
<i>најпрѣви, а, о* / најпрѣви, -а, -о</i> СевМетГ	<i>најпрѣви, -а, -о</i>	„(прил., прид.) који је први међу свима, најбољи“
<i>наковѣља</i>	<i>наковѣља</i>	„наковањ“

<i>нѡжице, нѡжнѡйце</i>	<i>нѡжнице</i>	„маказе“
<i>овољѡчак, овољѡчка, овољѡчѡ*</i>	<i>овољѡч'ак, овољѡч'ка, овољѡч'ко</i>	„оволишни“
<i>ѡграђа</i>	<i>ѡграђ'а</i>	„ограда“
<i>ѡдѡише</i>	<i>ѡдѡише</i>	„пуно, превише, преко мере“
<i>ѡдѡт, ѡдим*</i> несвр.	<i>ѡдим / ѡдим, хѡдим/ несвр.</i>	„ићи, кретати се, ходати“
<i>ѡднѡкле*</i> прил.	<i>ѡднѡкла</i> прил.	„од неког места, од неког времена“
<i>ѡжег*</i>	<i>ѡжег (ѡжак)</i>	„жарач“
<i>пѡрат</i> несвр.	<i>пѡрам</i> несвр.	„искусити, доживети што непријатно, пропатити“
<i>пѡтит</i> несвр.	<i>запѡтит</i> несвр.	„множити, размножавати (о бићима, стоки“)
<i>пѡпѡћ</i>	<i>пѡпак</i>	„врста цврчка“
<i>пѡв</i>	<i>пѡв^ф</i>	„поштен,невин, правичан“
<i>пѡ / пѡћ / пѡћ</i>	<i>пѡ^ф</i>	„врста ситног глодара“
<i>пѡћ, пѡћа</i>	<i>пѡћ'а</i>	„рад, посао“
<i>сѡвѡтак</i>	<i>сѡвѡтак</i>	„црквени празник“
<i>сѡвѡвати</i>	<i>сѡвѡтујем</i>	„саветовати“
<i>сѡла</i>	<i>сѡла</i>	„много; мноштво“
<i>сѡрише</i>	<i>сѡрише, сѡрење</i>	„сир“
<i>слѡвѡљ</i>	<i>слѡвѡља</i>	„славуј“
<i>сѡвѡра</i>	<i>сѡфѡра</i>	„трпеза, сто“
<i>стѡри сѡвѡт*</i>	<i>стѡри сѡвѡт</i>	„стари сват, старојко“
<i>стѡдѡн</i>	<i>стѡдѡн</i>	„хладан“
<i>тѡтак</i>	<i>тѡтак</i>	„теча“
<i>ћѡпа*</i>	<i>ћ'ѡпа</i>	„врста земљане посуде“
<i>ћѡтѡт, ћѡтѡм*</i> несвр. / <i>ћѡтѡт, -им</i>	<i>ћ'ѡтѡи</i> несвр.	„1. ћутати (супротно од говорити); 2. стајати; ништа не радити“
<i>умрѡће</i>	<i>умрѡћ'е</i>	„смрт“
<i>чѡка</i>	<i>ч'ѡка</i>	„брдо, узвишење“
<i>чѡрук</i> („фаличан, са телесним недостатком“)	<i>ч'ѡрук</i> („ситни, мали клипови кукуруза)	
<i>шѡвѡљ / шѡфѡљ</i>	<i>шѡфѡљ</i>	„врста дрвене посуде / ведро - КГ/“
<i>јѡљен*</i>	<i>јѡљен</i>	„угаљ“
<i>шѡвѡвѡљ</i>	<i>шѡвѡвѡљ</i>	„врста траве, некада јестиве“
<i>шѡрѡкаљ</i>	<i>шѡрѡк</i>	„рода“

7.0. У раду је дат сажет приказ важнијих прозодијских, фонетско-фонолошких, морфолошких, синтаксичких, лексичких и творбених особина које су заједничке карашевским и косовско ресавским говорима.

7.1. Понеке од наведених особина заједничких двама истраженим говорима, нарочито оне на прозодијском, фонетско-фонолошком и лексичком нивоу (в. Радан, 2015; Радан, 2013: 265–282; Радан, 2012: 503–517), својствене су и говорима из призренско-тимочког /у мањој мери и шумадијско-војвођанског (в. Радан, 2013 а: 433–450)/ дијалекатског ареала, а та чињеница захтева опрезност и веома пажљиву анализу при одређивању порекла КГ²⁷.

7.2. Неколико значајних архаичних особина својствених КГ (рефлекс *jata*, рефлекси прасловенских *t' и *d', поједини падежни наставци, поједине архаичне лексеме и др. - в. Радан, 2015; Petrović 1935) додатно отежавају одређивање припадности ових говора К-Р или П-Т дијалекту.

7.3. При одређивању мање или веће блискости (заједничких изоглоса) КГ са говорима К-Р или П-Т дијалекта, треба имати у виду и следеће чињенице:

7.3.1. Заједничке особине на прозодијском, фонетско-фонолошком и лексичком нивоу КГ и говора П-Т дијалекта могу се објаснити конзервативизмом ових двеју група периферних српских говора, односно стагнацијом у њиховом развоју (конзервацијом старог стања из XIII-XV века), чије узроке треба тражити у њиховим различитим и другачијим условима развоја од осталих српских дијалеката. Истовремено, као периферни говори, поједине њихове особине објашњавају се иновационим процесима балканистичког типа, нарочито утицајем суседних румунских и бугарских говора (у акценатском систему, синтакси /и морфологији у П-Т говорима) који су у много мањој мери захватили говоре осталих српских дијалеката.

7.3.2. Постоје важне индикације да су данашњи КГ у значајној мери континуанти говора банатских Јужних Словена који су населили Банат негде у VI-VII веку из којих су конзервисане поједине особине (в. горе 7.2.), али и говора досељеника пристиглих из крајева јужно од Дунава у Долину Караша негде у другој половини XIV или првој половини XV века (в. Радан, 2015: 253, 264–268).

7.4. На основу наведеног низа заједничких особина (који није исцрпан), може се, ипак, извести прелиминарни али не и коначни закључак, да у КГ, структурално гледано, постоји доста значајан низ заједничких особина са појединим говорима са К-Р дијалекатског ареала, а те особине представљају

²⁷ За ову сложу проблематику видети библиографију објављених радова М. Н. Радана у *Животи...*: стр. 32-52.

индиције да досељеници из XIV-XV века који су се настанили у горњем току Караша потичу, бар један значајан део њих, са косовског етничког и лингвистичког ареала. Међутим, овај прелиминарни закључак треба у будуће потврдити или оповргнути новим и опширнијим упоредним истраживањима КГ пре свега са говорима П-Т дијалекатског типа.

Литература

- Балкански, 1996: Т. Г. Балкански, *Българите в Румъния. Етнос. Език. Етнонимия. Ономастика. Просопографиш. Автореферат на дисертација за получаване на научната степен „Доктор на филолошките науки“*. Софија (60 стр.).
- Балкански-Андреј, 1995: Т. Г. Балкански, Д. Андреј, Модалниот глагол лам в говорите на јужнобанатските българи, у: *Български език*, 1-2, стр. 107–117.
- Белић, 1908: А. Белић, О српским или хрватским дијалектима. Београд: *Глас Српске краљевске академије*, стр. 60–164.
- Букумирић, 1997: М. Букумирић, Глаголске одредбе у говорима северне Метохије. Деспотовац: *О српским народним говорима* (Приредно Слободан Реметић), Научни скуп Деспотовац, 21-22. 8. 1996, стр. 21–39.
- П. Влаховић, Неке етничке одреднице Крашована. Нови Сад: *Темишварски зборник*, 1. Матица српска, 1994, стр. 137–145.
- Ердељановић, 1925: Ј. Ердељановић, Трагови најстаријег словенског слоја у Банату. Прага: *Niederlův sbornik*, стр. 275–308.
- Живојновић, 1907: Ј. Живојновић, Крашовани (Карашани, Карашавци). Белешке, народни обичаји и примери језика. Нови Сад: *Летопис Матице српске*, LXXXIII, том 242, фасц. II, 42-67; том 243, фасц. III, 52–79.
- Живот...: Живот посвећен трагању за етничким идентитеом. Зборник у част универзитетском професору др Михају Миљи Радану поводом 65. рођендана* (Уредници: Маца Царан Андрејић, Миљана-Радмила Ускату). Темишвар: еив (Издавачка кућа Западног универзитета у Темишвару), 2019.
- Ивић, 1956: П. Ивић, Једна доскора непозната група штокавских говора: говори са незамењеним јатом. Нови Сад: *Годишњак Филозофског факултета*, књ. 1, стр. 146–160.
- Ивић, 1994: П. Ивић, *Целокупна дела*, том III: *Српскохрватски дијалекти. Њихова структура и развој*. Сремски Карловци • Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- П. Ивић, *Целокупна дела*, II, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје*. Сремски Карловци • Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001, стр. 278–285.
- Ивић, 1997: П. Ивић, Разлике међу говорима косовско-ресавског дијалекта. Деспотовац: *О српским народним говорима* (Приредно Слободан Реметић). Научни скуп Деспотовац, 21-22. 8. 1996, стр. 41–44.

- Ивић, 2009: П. Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација* (Припремио: Слободан Реметић). Сремски Карловци • Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Поповић, 1955: Др И. Поповић, *Историја српскохрватског језика*. [Нови Сад: Градска штампарија].
- Радан, 2008: М. Н. Радан, Значај морфолошких архаизама карашевских говора за утврђивање њиховог порекла и старине Карашевака у Банату. Букурешт: *Romanoslavica*, XLIII, Editura Universităţii din Bucureşti, стр. 101–118;
- Радан, 2012: М. Н. Радан, Порекло појединих заједничких конјугацијских особина у карашевским, банатским и призренско-тимошким српским говорима. Никшић: зб. *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас*, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Одјељење за српски језик и књижевност • Матица српска у Новом Саду, стр. 503–517.
- Радан, 2013: М. Н. Радан, Дијалекатска лексика и реконструкција некадашњег предмиграционог стања (на примерима лексике карашевских, призренско-тимочких и косовско-ресавских говора). Ниш: зб. радова *Путеви и домети дијалекатске лексикографије* (Приредила: Јордана Марковић), Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, стр. 265–282.
- Радан, 2013 а: М. Н. Радан, Неке заједничке особине банатских и карашевских говора. Њихово порекло и значај. Ниш: *Годишњак за српски језик*, Год. XXVI, бр. 13, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, стр. 433–450.
- Радан, 2014: М. Н. Радан, Последице вишевековног развоја периферних српских говора на мултиетничком простору румунског Баната. Лесковац-Врање: *Дијалекти српског језика: истраживања, настава, књижевност*, 1, Зборник радова с међународног скупа одржаног 11. и 12. априла 2014. године у Лесковцу – Лесковачки културни центар • Педагошки факултет у Врању • Универзитет у Нишу, стр. 241–256.
- Радан, 2015: М. Н. Радан, *Фонетика и фонологија карашевских говора данас. Прилог проучавању српских говора у Румунији*. Нови Сад: Филозофски факултет • Београд: Институт за српски језик Сану • Нови Сад: Матица српска.
- Радић, 2010: П. Радић, *Копаннички говор. Етнографски и културолошки приступ*. Београд: САНУ • Етнографски институт, Посебна издања, Књига 70.
- Реметић, 1997: С. Реметић, Српски призренски говор у светлу језичке интерференције. Деспотовац: *О српским народним говорима* (Приредио Слободан Реметић). Научни скуп Деспотовац, 21–22. 8. 1996, стр. 154–165.
- РКМД, I: Г. Елезовић, *Речник косовско-метохијског дијалекта*, Свеска прва. Београд: Српска краљевска академија, Графички уметнички завод „Планета“ – Ускочка ул. 8, 1932.
- РКМД, II - Г. Елезовић, Глиша, *Речник косовско-метохијског дијалекта*, Свеска друга. Београд: Српска краљевска академија, Графички уметнички завод „Планета“ – Ускочка ул. бр. 8, 1935.

- СевМетГ – Букумирић, Милета, *Речник говора северне Метохије*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Монографије 15, 2012.
- Сирку, 1899: П. Сырку, Нарѣчіе Карашевцевъ. Петербург: у *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской академіи наукъ*, IV. стр. 641–660.
- Томић 2007: М. Томић, *Карашевци и њихов језик (Carașovenii și limba lor)*. București: Cartea Universitară.
- Цирбус, 1884–1885: Г. Цирбус, Јужноунгарскитѣ Българе. Срѣдец : у *Периодическо списание на Българското книжовно дружество в Срѣдец*, том. XII, 1884, 65-73; том XIII, 1885, 31–50; том XIV, 1885, 230–255.
- I. Birta, *Karaševci (Narodne umotvorine sa etnološkim osvrtom)*. București: S.C. Romcart S. A, 1993.
- Lisac, 2003: J. Lisac, *Hrvatska dijalektologija. 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narečja i hrvatski govori torlačkog narečja*. [Zagreb] Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Miletič, 1903: Lj. Miletič, Ueber die Sprache und die Herkunft der sog. Krašovaner in Süd-Ungarn. Berlin: у: *Archiv für slavische Philologie*, 25. стр. 161–181.
- Niederle, 1911: L. Niederle, *La Race-Slaves. Statistiques. Démographie – Anthropologie*. Paris: Félix Alcan, Éditeur.
- Petrovici, 1935: E. Petrovici, *Graiul carașovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*. București: Monitorul oficial și imprimeriile statului. Imprimeria națională.
- Radan, 2000: M. N. Radan, *Graiurile carașovene azi. Fonetica și fonologia*. Timișoara: Uniunea Sârbilor din România • Anthropos.
- Simu, 1939: T. Simu, *Originea crașovenilor. Studiu istoric și etnografic*. Lugoj: Tipografia «Corvin».
- Skok, 1949-1950: P. Skok, Graiul carașovenilor... (recenzija), у: *Južnoslovenski filolog*, XVIII/1-4,. Beograd: стр. 253–259.

Скраћенце

Ак – акузатив	мн. – множина
арх. – архаизам	м.р. – мушки род
Г - генитив	над. – надимак
Д - датив	несвр. – невршени вид у глагола
ж.р. – женски род	оКГ – остали карашевски говори
И - инструментал	П-Т г. – призренско-тимочки говори
јд. - једнина	през. – презиме
КГ – карашевски говори	прил. - прилог
К-Р г. – косовско-ресавски говори	свр. – свршени (перфективни) вид глагола
К-Р д. – косовско-ресавски дијалекат	
Л – локатив	ср. р. – средњи род
л. - лице	топ. – топоним

Скраћенице за насеља

Ј - Јабалче

К - Карашево

Р – Равник

Mihai N. Radan

Miljana-Radmila Uskatu

ISOGLOSES LINGUISTIQUES DE TYPE KOSOVO-RESAVIAN DANS LES DIALECTES CARASSOVIENS (AVEC APPROCHE SPÉCIALE SUR LES ISOLEXES)

Résumé

Dans la partie introductive de l'article, vous trouverez une brève présentation des dialectes de Carasova, ainsi que des conclusions tirées par les linguistes quant à leur origine. La plupart des spécialistes concluent qu'il s'agit de dialectes de la langue serbe stokavien de type ekavien, mais des points de vue divergents persistent encore sur le dialecte ekavien auquel ils appartiennent. À partir de ce problème non résolu, les auteurs du présent document ont pour objectif d'analyser certaines caractéristiques des dialectes carassoviens afin de déterminer plus précisément leur appartenance à l'un des dialectes serbe ekavien. Dans ce sens, les caractéristiques de la langue carassovienne qui les rapprochent/lient du type kosovo-résavien sont analysées. Ainsi, dans la première partie de l'étude, sont résumées les caractéristiques phonologiques et morphologiques communes aux colonnes Carassian et Kosovo-Resavienne, et la seconde partie est consacrée à la présentation plus détaillée des éléments lexicaux communs.

À la fin de l'article, à l'appui des arguments linguistiques présentés, les auteurs formulent des conclusions sur l'origine des Carasoviens et leurs dialectes.

Mots-clés: dialectes carasoviens., dialecte Kosovo-Resavian, caractéristiques phonologiques, morphologiques et lexicales communes, convergence dialectale